Jolsvai András

Barátságos arcot kérek!

regény

5.

És most hátráljunk vissza egy fejezet erejéig történetünk kezdetére, amikor Váraljai (Weisz) Jenő az ötvenes évek elején, egy téli délutánon belép Balzac utcai lakása (két szoba hall) ajtaján, és elé siető feleségének csak annyit mond, köszönés helyett mintegy, hogy a kirelejzumát. A feleség erre nem kérdez semmit, szótlanul eltűnik egy ajtó mögött, majd egy dobozzal tér vissza. A férj a nála lévő kis kulccsal kinyitja a dobozt, majd ő vonul be a hálószobába. Fél óra múltán tér vissza az újra bezárt dobozzal, átadja a feleségének, aki visszateszi azt a helyére, azután hozzálátnak a vacsorához.

Volna itt némi megmagyaráznivaló, gondolhatja, joggal, az olvasó.

Nos, egyelőre legyen elég annyi, egy vissza-visszatérő rítus tanúi lehettünk. Váraljai Weisz Jenő sosem káromkodott, sosem vesztette el a fejét, mindig választékosan, udvariasan, visszafogottan fogalmazott, bármilyen helyzetbe került is. Összesen három szót engedett meg magának, ha felindultságát nem tudta palástolni, az áldóját, mondta, ha elvesztette a türelmét, a nemjóját, ha dühítette valami, és ha teljesen elborította agyát a méreg, akkor jött a kirelejzumát. Az első esetben Rezsinnek semmi dolga nem akadt, a másodiknál jól tette, ha hozott az urának egy pohár vörös-bort, a harmadiknál pedig szaporán elindulhatott a doboz irányába. Rezsin nem tudta, mi van abban a dobozban, csak azt tudta, hogy a férjének szüksége van rá, hogy megnyugodjék. Jenő pedig azt nem tudta, hol rejti el Rezsin a dobozt: erre éppen azért volt szükség, hogy ne kapkod-hassa elő minden szíre-szóra, hogy ne vígasztalódhassék vele minden áldójánál és nemjójánál is. Hogy a doboz csak a legnagyobb gondok esetén kerülhessen elő.

Ez, tudniillik a harmadfokú felindultság csak a legritkább esetben lett úrrá Váraljai Weisz Jenőn. Szökőévente egyszer. Amikor már tényleg leszakadt az ég. Hősünk csodálkozott is magán, hazafelé menet, hogy egy ilyen Jászné féle beszélgetés ennyire ki tudta hozni a béketűréséből. Pedig hány ilyenben volt része az elmúlt évtizedekben! Amikor megalázták, sarokba szorították, fenyegették, amikor tudomására hozták, hogy harmadrendű állampolgár, örülhet hogy él. Sőt, hogy már azt se soká fogja tenni. Egyszóval látott ő már karón varjút, kövérebbet

is, mint amilyet most a Jászné mutatott neki. Hogy mégis eljutott a kirelejzumátig, annak az lehetett az oka, állapította meg hazafelé baktatva (mindig gyalog tette meg a Pannónia utcai teleptől a lakásáig vezető utat), hogy Jászné megpróbálta a besúgójává tenni: hogy tehát lehetséges olyan helyzet, melyben ő, Váraljai Weisz Jenő téglának alkalmas személy lehet bárkinek is a szemében. Csak három nap múltán, amikor már megnyugodott némileg, csak akkor ötlött eszébe a kézenfekvő magyarázat, tudniillik, hogy ebből a Jásznéból hiányzik az emberismeret morzsája is, ezért juthatott erre a megállapításra. (A valóságos ok, melyről Weisz Jenő nem tudhatott, az volt, hogy nemrégiben utasítás érkezett az ország összes személyzeti osztályára, miszerint az osztályvezetőnek a vállalat vala-mennyi dolgozóját meg kell próbálnia besúgásra kényszeríteni – az a tökéletes közösség, ahol mindenki figyel mindenkit, és jelenti is, amit lát.)

Rezsin nem tudta, miket őrizget a férje abban a dobozban, mint ahogy azt sem, mihez kezd velük ilyenkor, amikor bezárkózik a hálószobába, de nem is volt rá kíváncsi. Ha Jenő így látja helyesnek, legyen így. Rezsin tökéletesen megbízott a férjében, első perctől kezdve, hogy megismerte: igazi szerelmi házasság volt az övék, egy olyan világban, ahol az ilyesmi nemigen volt divat. Rezsinnek meg is kellett küzdenie a szülei ellenállásával, hisz jómódúbb kérői is akadtak, nem is egy, de Such Regina dacosan kijelentette, vagy a Jenő felesége lesz, vagy senkié. Az apja epésen jegyezte meg, hogy fölösleges a vagy a mondatban, a Jenő ugyanis egy senki. Végül áldását adta ugyan a nászra, de az áldáson kívül semmi mást nem adott: ha annyira szeretik egymást, hát álljanak meg a maguk lábán.

Megálltak. Jenő szépen araszolt fölfelé a ranglétrán a cégnél, harmincra raktárigazgató lett belőle, Rezsin is talált egy tisztviselői állást az OTI-nál, abból a két fizetésből szépen megéltek. Huszonhatban megszületett a fiúk, Gyurka, akkor költöztek a Klauzál térre, majd onnan, a harmincas évek második felében ide, ebbe az akkor újonnan épült házba. Harmincnyolcban Rezsint kitették az állásából az első zsidótlanítási hullám keretében, próbálkozott még itt-ott, de hamar látszott, hogy reménytelen. Akkor költözött be a konyhába, azóta lényegében ott lakik, ott tölti az egész életét, nem számítva az esti sétákat, a Jenő öccsénél, Sándornál tett látogatásokat, na meg a gettó hónapjait.

Azelőtt az volt a szokás, hogy a házasfelek, hazaérve, elmesélték egymásnak a napjuk minden eseményét, fontosakat és fontatlanokat: fizetésemeléseket és átszervezéseket, a villamoson ellesett párbeszédeket, a kollega lányának műtétjét, a szomszédból érkező

ínycsiklandó szagokat, de negyvenegyben, amikor Jenő hazajött az első munkaszolgálatból, meg-simogatta a felesége arcát, és azt mondta, mostantól hallgatni fog min-denről. Arról is, ami a világban történik, és arról is, ami vele: jobb, ha Rezsin semmiről sem tud. Majd ha megint olyan világ jön el, ahol az embernek nem kell félnie, akkor majd megint úgy fognak beszélgetni, mint régen, ígérte meg Jenő, de ez a világ ezidáig nem érkezett el. Így aztán Rezsin úgy élte le az elmúlt másfél évtizedet, hogy csak nagyon szűrve jutottak el hozzá a külvilág eseményei, nem értette és nem is akarta érteni, ami körötte (néha vele) történik, de már régen nem is volt rá kíváncsi. Amikor pedig megtudta, hogy a fia meghalt (azt egy idő után nem lehetett eltitkolni előle), végleg bezáródott. A világa egy Balzac utcai konyha falai közé szorult.

6.

– Sándor keresett – vetette oda Rezsin elalvás előtt.

– Hánykor?

– Úgy fél nyolc tájban. Nem sokkal azután, hogy elmentél.

Az idősebb olvasók most nyilván azt kérdeznék, hogyhogy ezeknek a Weiszéknek volt telefonjuk 1952-ben Budapesten, amikor ilyen privilé-gium csak nagyon keveseknek jutott akkoriban. Erre a kérdésre persze nem tudunk egzakt választ adni, legfeljebb találgathatunk. Az egyik ma-gyarázat a diktatúrák slamposságát említené: Weisz Jenő harminchatban lett távbeszélőállomás-tulajdonos, és aztán valahogy úgy maradt – nem tűnt fel senkinek, akinek fel kellett volna tűnnie, hogy meghozza az elkobzási határozatot. A Balzac utcai házba sok fontos elvtárs költözött a fordulat éve után, azoknak mind-mind szükségük volt telefonra, a sok vonal között észrevétlenül húzódott az övé. A másik magyarázat a név-változtatással függ össze. Weisz Jenő a harmincas évek közepén adta be névmagyarosítási kérelmét, és új nevén, a Váraljain igényelte a telefon-vonalat is. (De, bármilyen különös, régi és új nevét még vagy húsz éven át hol felváltva, hol együtt használta, és róla is hol így, hol úgy tesznek említést levelekben, feljegyzésekben, nem hivatalos iratokban. Csak a hatvanas évekre kopik ki mellőle a múltja, és marad végérvényesen Váraljai.) Ő persze nem tudta, nem tudhatta, hogy ezen a néven egy Weinhaus nevű cipészsegéd komoly karriert fut be rövidesen: Váraljai elvtárs a párt megbízható harcosa lesz, hol megyei titkár, hol miniszter-helyettes, hol a KV póttagja, ahová állítják, ott ő állva van, ahogy egy bolsevikhoz illik is. Persze, a vonalkiosztók tisztában voltak vele, hogy ez a Váraljai nem az a

Váraljai, de azt nem tudhatták, miféle rokonság fűzi össze ezt a két embert. Így aztán nem kockáztattak: a vonal maradt, abból nem lehet baj. Így hívhatta fel Váraljai Sándor a bátyját aznap reggel.

A figyelmes olvasók pedig azt kérdeznék, hogy miként van ez akkor a Rezsin bezárkózásával, ki se teszi a lábát a konyhából, nem kérdez, és nem tud semmit, de azért telefonálgat? Ez nagyon nem stimmel így! A figyelmes olvasónak természetesen igaza lenne, ha Rezsin felvette volna a telefont. De Rezsin nem vette fel. Se ezt, se a többit. Őtőle csönghetett az a telefon kedvére, legfeljebb arra volt hajlandó, hogy megszámolja a csön-gések számát. Ismeretlenek, távoli rokonok, egykori barátok, akik nem is-merték a Balzac utcai helyzetet, nyolc-tíz csöngés után feladták. Összesen két ember csöngetett tovább. A férje meg a Sándor. Rezsin, ha huszonkét csengetést számolt össze, a hívót a sógoraként azonosította. Ha még a huszonötödik csengőhang is megérkezett, felvette: az csak a férje lehetett. (Ilyesmire az utóbbi évtizedben csak egyszer került sor: amikor Jenő Mauthausenből tért vissza, a Rákosrendezői pályaudvarról hazatelefo-nált, hogy Rezsinnek legyen ideje felkészülni a fogadására – és hogy meg-tudja, él-e még a felesége.) Így tehát a pontos válasz az, hogy Regina asszony a telefon mellett sem adta fel splendid isolation-ját, nem akart már tudni a világról semmit, mert amit addig megtudott, az egy életre elég volt neki. Arról se volt fogalma, mit akarhatott a sógora azon a reggeli órán, egyetlen dolognak volt tudatában, hogy a férjét Sándor öccse kereste. És ezt híven el is mondta a férjének a maga idejében. Hogy a maga ideje miért éppen az elalvás előtti pillanatokban jött el, arra talán a Rezsin se tudna felelni.

– Ajvé – mondta be rövid gondolkodás után a hálószoba csendjébe Váraljai (Weisz) Jenő.

És ebben igaza volt. Sándor jól ismerte a Balzac utcai állapotokat, ha nagyritkán telefonálásra szánta el magát, arra mindig alapos oka volt. S ha olyankor jelentkezett, amikor tudta, hogy a bátyja már nincs otthon, az csak rosszat jelenthetett.

– Ajvé! – ismételte meg félhangosan Váraljai, amikor idáig jutott a gondolkodásban. Az öccse bajban van, ez világos, a kérdés az, hogy mi volna a leghelyesebb teendő ebben a helyzetben.

Ránézett az ébresztőórára (hogy utálta ezt a kattogó, bilizöld szerkezetet!), fél tizenegy múlt. Sándoréknak otthon nem volt telefonjuk, visszahívni tehát nem tudja őket, vagy most felöltözik és átmegy hozzájuk, vagy megvárja, míg az öccse reggel beér a műhelybe, és felhívja őt ott. Az előbbi megoldás előnye, hogy hamarabb megtudja, mi történt, hátrá-nya, hogy olyan feltűnést kelt éjszakai megjelenésével, amely

semmi-képpen nem kívánatos ezekben az időkben. Ha most átmegy, ki kell csen-getnie a házmestert, és így holnapra az egész ház tudni fogja, hogy a Weiszéknél valami baj van. (Amikor a nagy magyarosítási hullám végig-söpört az országon a harmincas évek második felében, a nyolc testvér közül négyen már az Amerikai Egyesült Államokban éltek: belőlük White lett az idők során. Jenő, mint tudjuk, Váraljaivá nemesedett, az egyik öccse, aki cipészmester lett, és most egy kis suszterája van a Baross utca végén, stílszerűen Vargára váltott, a húga, aki ezidőszerint éppen trockista összeesküvőként vár a sorára, csak negyvenöt után változtatott nevet a mozgalom utasítására (Visegrádi lett, Visegrádi Éva, valószínűleg az utcanév után, ahol az ostrom idején dekkolt), de a fordulat éve nála a névhasználatban is fordulatot hozott, mert hozzáment Görög elvtárshoz, a pártközpont osztályvezető-helyetteséhez, így aztán Görögné elvtársnő lett belőle. Csak a legkisebb Weisz-fiú nem érezte szükségét a változ-tatásnak, se a harmincas, se a negyvenes, se az ötvenes években, ő mindvégig Weisz Sándor maradt, Weisz Sándor esernyőkészítő mester. Ezért aztán a házmester, akit Pozsgainak hívtak egyébként (ez is magya-rosított név, a Pfisterből, a házmester ugyanis becsületes sváb felmenőkkel rendelkezett, s ahogy az már lenni szokott, a háború előtt mint kisnyilas, a háború után mint nagy kommenista vétette észre magát) a Weiszék bajáról terjeszthet majd mindenféle vad híreket a félemeleti gangon innen és túl. Ez pedig nem használna az ügynek, bármiből álljon is. A másik lehetőség, gondolta Jenő, ha megvárja a reggelt, és a műhelyben hívja fel az öccsét. Azután, ha kell, ha szükség van rá, még mindig átmehet hozzá. (Legfeljebb csúsztat, vagy azt mondja a telephelyen, hogy megint be kellett mennie a központba.)

Váraljai Jenő végül az utóbbi megoldást választotta. Sóhajtott egy nagyot, az oldalára fordult, egyenletesen lélegzett, de persze nem tudott elaludni. Nézte a gipszstukkót a mennyezeten, mely a csillárt keretezte, s melyet a spaletta résin beszűrődő apró fények különös szörnnyé változtattak, megpróbálta kikapcsolni a gondolatait, hiába. Felkelt, bevett egy Tardylt, ivott rá egy stampedli konyakot (ez a variáció eddig még mindig segített) de hiába. Váraljai (Weisz) Jenő ébren töltötte az éjszakát, egyetlen percet sem pihent, és reggel hatkor, amikor felkelt, már egyáltalán nem volt biztos benne, hogy jól döntött.